

СНАБДЕВАЊЕ И ЗБРИЊАВАЊЕ ОДРЕДА

СНАБДЕВАЊЕ ОДРЕДА ХРАНОМ

Формирањем Топличког НОП одреда, 3. августа 1941. године у Ајдановцу, настале су тешкоће око снабдевања. Већ првог дана требало је нахранити 30 људи. Ћићково богато ратно искуство из Шпаније и ту је дошло до изражаја. Одлучено је да се у почетку људима у селу на које ће се Одред наслањати, понуди плаћање хране, свесни да терет снабдевања Одред мора да падне на сељаке, те да се без његове подршке не може рачунати на успех оружане борбе. Још при изласку у Ајдановац Ћићко је одржао конференцију са сељацима из села Драгуше, где је, поред осталог, предочио сељацима њихову улогу у борби која предстоји, те помоћи коју партизани очекују од њих.

О целокупном снабдевању старао се Штаб као целина. Дуго није организована служба која би се посебно бринула о снабдевању. Политички комесар, који је сматран душом Одред, највише је бринуо и о томе. ГШ за Србију, као да је знао да у Топличком НОП одреду нема посебног органа за снабдевање, у наређењу од 10. 8. 1942. године, између осталог, каже: »... Морате реорганизовати своје економије одреда, довести на то место најодговорније људе, који ће умети да организују исхрану наших бораца, који ће умети уз помоћ позадине да набаве обућу, одела и друге потребе.. «²⁷⁶⁾

У почетку за храну која је прикупљана у селима нуђен је новац. Ретко када би се десило да неко од топличких сељака прими понуђени новац, нарочито за хлеб. Док Одред није нарастао на више од две чете исхрана је била на тој основи. Но, како се у Топлици заједно са формирањем Одред приступу-

²⁷⁶⁾ Архив ЦК СК Србије, док. 1517, Наређење Главног штаба за Србију.

пило и организовању одбора фондова по селима, као претече будућих народноослободилачких одбора — органа власти, то се одмах почело ослањати на њих. Одбори су имали значајну улогу у снабдевању Топличког НОП одреда, нарочито намирница за исхрану. У првим месецима рата вод или десетина одлазили су обично увече, у једно од топличких или моравских села, одржали би политички збор — конференцију и тамо прикупили храну. У прикупљању хране изражавана је уобичајена партизанска скромност, што је задивљујуће деловало на сељацима. Шта је ко био у могућности то је и давао, никаквих посебних прохтева није било, какве су на пример, изражавали четници. Треба поменути да су се у исто време на подручју Топлице организовали и четници, који су имали далеко веће прохтеве, тражећи да им се доносе кокошке, гибанице и сл. Такав начин снабдевања потрајао је све док није створена слободна, односно полуслободна територија у Топлици. Посебно треба истаћи да је било и другог начина снабдевања. Наиме, у планинским селима још од самог почетка исхрана партизанске јединице вршена је на тај начин што се по кућама распоређивало два до пет партизана, зависно од имућног стања домаћина, тако да су се, по питању исхране, партизани уклапали у породицу.

Стварањем слободне територије начин снабдевања се унеколико променио. Наиме, исхрана се у већој мери обављала по кућама, аналогно ономе како је то од самог почетка било у планинским селима. Распоред по кућама углавном су правили одборници фонда одређеног села.

У зиму 1941/42. године јединице Одред храниле су се на казану, а хлеб је прикупљан у селима, наравно преко одбора фонда. Таква исхрана јединица обезбеђивала је и војнички живот. Село у коме се јединица налазила обично је стварало услове за нормални живот јединице. Не само смештај по кућама, већ и читаву организацију живота војне јединице (мали гарнизон), обезбеђивало се од сељака: посуда за кување хране, дрва за ложење и сл. Све што су сељаци себи спремили за зиму: пасуљ, кромпир, купус, брашно за кување качамака и друго, радо су делили са партизанима, а то су обезбеђивали одборници из одбора фонда, водећи рачуна да никог сувише не оптерете. У топличком, као и у другим крајевима Србије, обично се за зиму припремало, товило и клало, па се нешто од тога нашло и на партизанској трпези. Строго се водило

рачуна да се не оптерети само једно село снабдевањем јединице. Из тих, а из тактичких разлога, редовно је мењан бивак јединице.

Била је пракса да када једна јединица иде у акцију обично организује исхрану за себе (један до два obroка), а често и више. Карактеристично за Топлички НОП одред до лета 1942. године, било је да није стварао никакву резерву хране, захваљујући пре свега, правилној политици руководства НОП-а према народу, патриотској свести тих људи и њиховој спремности да се жртвују за слободу. Од дана формирања Одрода до августа 1942. године на подручју Топлице, иако је све време беснео рат против окупатора и домаћих издајника, није извршена ниједна конфискација нечије имовине да би се обезбедила исхрана бораца Топличког НОП одрода. Треба рећи да је веома значајну улогу у исхрани имао и плен од окупатора и домаћих издајника приликом превртања возова, заузимања већих места где је непријатељ имао своје резерве (магацине хране), или одузимањем реквизиције коју су окупатори и њихове слуге прикупили. Када се радило о реквизицији треба рећи да је реквизиција, нарочито у житу, у већини случајева враћана сељацима. Том приликом, поред патриотизма, долазила је до изражаја и идеја која је била у нашем програму — социјализам, па се симпатизерима и сиромашнима давало више него што им је узето, а давано им је и ако им ништа није било одузето.

Топлички НОП одред редовно је био лоциран на две планине, Пасјачи и Јастрепцу, које су географски одвојене вештачким и природним препрекама, па је услед тога и снабдевање било специфично. Пасјача је тако рећи, у целини насељена док је Јастребац потпуно ненасељен, ако се не рачунају сеоски катуну у којима сељаци буду само преко лета, али и те колибе су већ у пролеће 1942. године биле спаљене. Што се тиче Јастрепца, тамо је по први пут за време велике Аћимовићеве офанзиве ухваћено јуне сељака Радослава Тодоровића из Велике Планае и заклано за исхрану једне чете на Вепликом Јастрепцу. То је учињено после седам дана гладовања, јер су сва села у Топлици, Морави и Расини била блокирана — поседнута од Бугара, четника, Српске државне страже и других издајника. Одлуку да се заплени и закоље јуне донели су комесар Одрода, Милић Ракић Мирко и партијски руководиоцац Одрода, Благоје Пауновић Новица, да би очували

морал, борбену готовост и способности бораца да се наставе борбе. О томе је издато и посебно наређење, које је гласило: »Наређујем да се од сеоске стоке која је ту у планини на испашу, ухвати и закоље једно говедо, без обзира ко је власник. Месо искористити за исхрану, а кожу за обућу«. Том наредбом је упознато људство чете. После извесног времена, када је то било могуће (због присуства непријатеља), сељак је дошао на Јастребац да обиђе стоку која је ту пуштена на испашу. Кад је видео да му нема једног јунета почео је грдити непријатеља у присуству партизана. Поред свих уверавања да су му партизани заклали јуне, он то није могао веровати. У тим тешким данима на Јастрепцу је по први пут ископан кромпир а да сељаци нису претходно били обавештени.

Обавештен да предстоји велика и дуга офанзива, Штаб одреда је одлучио да на неколико пунктова на Јастрепцу обезбеди извесну количину резервне хране. У то време Пасјачка чета је већ била у саставу Јабланичко—Пасјачког одреда. Храна је обезбеђивана на Малом Јастрепцу и на два пункта у Великом Јастрепцу, у Левој Реци испод Ђулице и у рејону Придворичких колиба. Највише је обезбеђено житарица, пасуља, кромпира и мања количина других намирница. У најтежим данима офанзиве снабдевање храном вршено је из тих приручних магацина који су били дубоко у утроби Јастрепаца.

Пред Аћимовићеву офанзиву, за коју се унапред знало, у селу Лепаји испечене су веће количине препека (пексимит). И шећер је обезбеђен преко организованих политичких радника на терену. У Доњем Добричу, Божидар Дамњановић Пуковник договорио се са људима који врше дистрибуцију шећера становништву да се за потребе партизана одвоји 2%. То су спровели народноослободилачки одбори у селима Ђакус, Мекиш, Самариновац, Држановац, Расовача и неким другим, а у општини Доњоречкој на захтев Боривоја Јовановића Боре, који је по предлогу партизана био председник општине. У магацинима је ускладиштено неколико хиљада килограма пшенице, највише из Добрича, на исти начин како је прављен разрез за шећер у селу Доња Трнава и Доња Речица, преко Боривоја Јовановића и Добривоја Јовића. Одатле је око 20 цакова жита изнето на Велики Јастребац. Слично је учињено и у рејону Придворичких колиба, код Блаца, а прикупљено је и у селима Претежане, Драгуше, Претрешње преко Банета

Павловића, Глише и Шебе, те Рајка Протића и Раке Петровића из Драгуше. При стварању резерви водило се рачуна да се намирнице прикупљају у селима која су најудаљенија од планине, у која се не може увек доспети, а поготову за једну ноћ ићи и вратити се на Јастребац.

СНАБДЕВАЊЕ ОДРЕДА ОДЕЋОМ И ОБУЋОМ

У почетку проблем одеће и обуће није био тако изражен као исхрана. Скоро сви борци, припремајући се за одлазак у Одред, припремили су себи нешто обуће и одеће и бар по један пар резервног веша. У том погледу предњачили су борци који су долазили из градова. Њих је обично припремала Партија, а сиромашне раднике вероватно и опремала. Но, опрема није могла да траје дуго. Будући да се живело под посебним условима, у шуми, а и због дугих пешачења обућа се брзо хабала. Што се тиче снабдевању одећом и обућом, извори су били исти као и за исхрану. За разлику од исхране, у снабдевању одећом и обућом, поред села, у доброј мери учествовали су и градови, Ниш и Прокупље. Ту врсту снабдевања Одред је употпуњавао пленом непријатеља. Разоружавањем жандарма по жандармеријским станицама истовремено је плењена и одећа и обућа коју су имали на себи и у магацинима. Наравно, тако се долазило и до оружја. Жандармеријске станице у Великој Плани, Александровцу, Житорађи, Прокупљу, Блацу и Куршумлији, у свим местима где је било и четничких магацина, биле су први извори плена — одеће, обуће и оружја. Ослобођењем појединих места тамошњи магацини служили су као извор снабдевања. Тог плена нарочито је било у руднику Леце, где се прилично снабдела Косаничка чета, која је заузимала Рудник.

Топличком НОП одреду у снабдевању одећом и обућом помагао је активни политички рад у селима и градовима (Прокупље и Ниш). Као што је пре рата прикупљана црвена помоћ за Партију, тако је организовано прикупљање одеће и обуће за партизане. Тим видом прикупљања добровољног прилога бавиле су се све организације (КПЈ, СКОЈ, одбори фонда, организација жена, поједини активисти итд.), што је допринело да људство одреда буде релативно добро одевено. Најкритичнија је била обућа и то онда када је Одред имао

дуге маршewe, а поготову изван Топлице (на Копаонику, Озрену итд.).

Обућа је била, после муниције, најтраженији артикал у Одреду. Већ првих месеци рата скоро су сви борци остали без обуће. У таквим условима село је спасавало ситуацију. Непре-рађена свињска и говеђа кожа коју су сељаци имали добро је дошла за ублажавање проблема. Мана тој обући је била што кратко траје, али је била подесна за маршовање. Није ни смрзавала, па су многи борци себе спасили од смрзотина носећи ту врсту обуће. Било је доста бораца који су се радо одрицали неудобних цокула да би добили такву обућу.

СНАБДЕВАЊЕ ОДРЕДА ОРУЖЈЕМ И МУНИЦИЈОМ 5

Иако је Окружни комитет КПЈ за Ниш дао директиву партијским активистима да се прикупља оружје и муниција, после априлског слома 1941. године партијска организација у Топлици сакупила је тек неколико пушака и мало муниције. То прикупљено оружје није било довољно ни да се наоружа први строј Топличког НОП одреда од 30 бораца, иако је на тлу Топлице после капитулације бивше југословенске војске остало доста оружја. Додуше, ваља признати да је то оружје било скривено на подручју Топлице. И поред строге наредбе немачке команде да се сво оружје преда до одређеног рока, под претњом смртне казне за свакога где се оружје нађе, то за Топличане није важило. Ни један сељак није био вољан и није предао оружје које је имао. Није се хтео одрећи драгоцености до које је дошао: »Злу не требало — нека се нађе« — говорили би сељаци. И заиста, кад је оружана борба почела, сво оружје се појавило.

У акцију прикупљања оружја у Топлици били су укључени сви активисти. Тадашњи скојевац, Александар Војиновић Војин, показао је самоиницијативу да и сам томе допринесе. У то време сазнао је преко познаника да у Ваљеву има оружја. Пошао је тамо и донео 60 паклених машина за рушење возова. То је донео у коферу, возом. Он је ишао по експозив у Ваљево крајем јуна или у јулу 1941. године.

Прикупљано је оружје, муниција, бомбе и разни минско-експлозивни материјал. Ипак, главни извор снабдевања Одредa оружјем и муницијом био је плен од непријатеља. У

почетку оружје је заплењивано од жандарма и четника Косте Пећанца. Тај извор снабдевања пешадијским наоружањем остао је неприкосновен за све време постојања Одред, али су постојали и други извори. Доста оружја је прикупљено и од народа. Познато је да су јединице бивше југословенске војске оставиле доста оружја на подручју Топлице, повлачећи се са тих положаја. Како у Топлици није било тешко наћи одело за пушку, а било је и војника који су давали оружје за преноћиште, па и за хлеб, на подручју Топлице било је скривено доста оружја, углавном пешадијског. Ретко је набављено оружје држано отворено, али, као по правилу, у почетку је оно одлазило за четнички покрет Косте Пећанца. Костиним састанком са Немцима на тлу Топлице било је све свршено. Од наоружања било је бомби, пушака и по који пушкомитраљез. Тешког наоружања на тлу Топлице није било. Та повољност утицала је да Топлички НОП одред, након само неколико дана од формирања, има поред потребног броја пушака за својих 30 бораца и два пушкомитраљеза.

Док је Одред био бројно мали, скривено оружје по селима Топлице само је било евидентирано од активиста НОП-а и руководства Топличког НОП одреда. Међутим, нарастањем Одред и формирањем месних партизанских десетина, оружје се прикупљало и наоружавали су се борци у Одреду и месним партизанским десетинама. После ослобођења Прокупља и борби које су вођене на Пасјачи и Белом Камену са четницима, приступило се комплетном одузимању оружја од народа да га четници не би поново злоупотребили, јер је то већ било учињено приликом мобилизације сељака за борбу против партизана на Пасјачи. Разоружање је спроведено нарочито у општинским рејонима Топонице, Прекадина, Белољина, Драгуше, Прекопуца, Велике Планае, Доње Речице, Цигоља, док се у селима на планини Видојевици и Пасјачи оружје није одузимало, јер већина људи способних за оружје из ових рејона, већ је била укључена у партизанске месне десетине.

Крајем октобра у селима испод Великог и Малог Јастрепца било је сакупљено око 1.000 пушака и већа количина оружја и муниције. Помоћу тог оружја наоружане су скоро све месне партизанске десетине, што је представљало значајну оружану снагу у многим борбама у Топлици. Како је време одмицало, а борбе непрекидно трајале, ови извори снабдевања

били су све несигурнији. Већ марта 1942. године осећала се велика несташица борбених средстава, нарочито муниције. Много је акција организовано да би се обезбедила муниција. Најбољи пример за то била је заседа у Малој Плани, где се дошло до значајног плена муниције.

Већ половином 1942. године до оружја и муниције долазило се искључиво запленом од непријатеља. Тај вид снабдевања био је најсигурнији и потрајао је од постојања овог Одрода до доласка савезничких мисија у Топлицу, марта 1944. године. Тада је Топлица почела да се снабдева оружјем без јуриша на непријатеља.

• ч

||